

**Yazar Bilgileri
Author(s)**

**Doç. Dr.
Gamze Aksan**
Selçuk Üniversitesi Edebiyat
Fakültesi Sosyoloji Bölümü.
gaksan@selcuk.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5051-4630

Öz

Günümüzde kentsel bilinçle ilişkilendirilen temel referans noktaları genellikle demokratik değerleri de hatırlatan katılım, çevrecilik, cinsiyet eşitliği, çoğulculuk, hoşgörü gibi başlıklarda kendisini göstermektedir. Burada söz konusu etki; siyasal ve kültürel olarak demokrasinin, ekonomik olarak ise kapitalizmin yaygınlaşması ile yakından ilgilidir. Bu genel etkilerin mikro düzeyde bireylerin değerler alanına yansıdığı bilinmektedir. Söz konusu yansımalar zaman ve mekan ilişkilerinden etkilenerek toplumlara göre farklılıklar gösterir. Bu çalışmada üniversite gençliğinin değerlerini eş zamanlı olmayan fakat aynı ölçme aracıyla ölçen veri setleri üzerinden, değer yönelimlerinde ortaya çıkan niceliksel farklara değinilecektir. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında analize konu olan veriler Schwartz'ın (1992) değer yönelimleri ölçeğinin kullanıldığı, 1999'dan 20024'e farklı zaman dilimlerinde gerçekleştirilmiş 3 üniversite gençliği araştırması verilerinden elde edilmiştir. Çalışmada demografik veriler ve aile yapısındaki değişimlerin yanında modern kentsel değerlere ilişkin seçilen ifadelerle verilen önem derecelerinin değişimi yıllar açısından analiz edilmiştir. Analizler genel olarak değerlendirildiğinde yıllar içerisinde bireysel ve etik değerlerden güvenlik, refah ve sorumluluk gibi başkalarını da ilgilendiren kolektif değerlere yönelimin olduğunu göstermektedir. Doğa ile birlik, çevreci olmak ve heyecan verici bir yaşam gibi değer yönelimi ifadelerinin yıllar içerisinde azalan önem dereceleri, gençlik için bireysel önceliklerin değiştiğini ve pragmatik kaygıların ön plana çıktığını düşündürmektedir.

Abstract

Today, the basic reference points associated with urban consciousness generally show themselves under titles such as participation, environmentalism, gender equality, pluralism and tolerance, which also remind us of democratic values. In this study, the quantitative differences that emerge in the value orientations of university youth will be addressed through data sets that measure the values of university youth not simultaneously but with the same measurement tool. Therefore, the data analyzed within the scope of this study were obtained from the data of 3 university youth surveys conducted in different time periods from 1999 to 20024, using Schwartz's (1992) value orientation scale. In the study, the changes in the importance levels given to selected expressions related to modern urban values, as well as demographic changes in parents and family structure, were analyzed in terms of years. When the analyses are evaluated in general, it shows that there has been a shift from individual and ethical values to collective values that concern others, such as security, welfare and responsibility, over the years. The decreasing importance levels of value orientation expressions such as unity with nature, being environmentalist and an exciting life over the years suggest that individual priorities have changed for youth and pragmatic concerns have come to the fore.

**Makale Tarihleri
History of Article**

Geliş Tarihi / Received
31.03.2025

Kabul Tarihi / Accepted
16.05.2025

Anahtar Kelimeler / Keywords

Sosyoloji / Sociology

Gençlik / Youth

Kent/ Urban

Urban Values and Youth / Kentsel değerler ve gençlik

Makale beyanı

Çalışma, özgün bir makaledir.

Teşekkür, Çıkar Çatışması ve Katkı Oranı Beyanı

Statement of Acknowledgment, Conflict of Interest and Contribution Rate

- Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Atıf / Citation

Aksan, G. (2025). Değerler ve Kent: Gençlik Verilerinde 99'dan 2024'e Benzerlik ve Farklıklar Üzerine Bir Değerlendirme. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 4(1), ss. 40-46.

DOI

<https://doi.org/10.58632/olgusos.1668466>

1. Giriş / Introduction

Kentler toplumsal hayatın farklı yönlerini içinde barındırarak çeşitliliği ve karmaşıklığı yansıtan özel mekânlardır. Öyle ki sosyolojik olarak toplumsal birçok olgu, modernleşme sürecinde kentleşme ve kentlileşme süreçlerinin doğurduğu sorunlar olarak görünür. Dolayısıyla toplumsal değişim denildiğinde sosyolojik olarak akla ilk gelen sanayileşme ve endüstrileşme, daha öncesinde de modernleşme sürecinin mekan-insan ilişkisinde ortaya koyduğu gerçeklikle yakından ilişkilidir. Modern kentsel yaşam, sanayi toplumunu ortaya çıkaran teknolojik ve siyasal gelişmelerin etkisiyle kültürel yaşantının dönüşerek bireylerin sosyal rollerini, tutumlarını, değerlerini ve davranışlarını etkilediği ve şekillendirdiği etkileşimleri içeren karmaşık bir yapıyı anlatır. Değerleri şekillendiren, aynı zamanda dönüştüren, toplumsal yaşantı içerisinde görünürliğini arttıran ya da azaltan dinamiklerin içerisinde modernleşme dönemini de niteleyen, hızlı sosyoekonomik değişimler, teknolojik ilerlemelerle birlikte kültürel dönüşümler ifade edilmektedir. Bu noktada kentli olma ya da kentleşme günümüzdeki toplumların tanımlayıcı özelliklerinden biri olarak toplumsal değerleri ve kentsel toplulukların profillerini şekillendirmektedir. Kentsel hayatın değişimi ile ortaya çıkan profil, bir ölçüde topluluk değerlerinin dönüşümünü yansıtır.

Günümüzde modern kentlerde “kentsel değerler” olarak ifade edebileceğimiz değerler daha makro düzeyde endüstrileşme, küreselleşme ve teknolojik yeniliklerin etkisiyle, bir bakıma rasyonelleşme ile birlikte sosyal ve ekonomik ilişkilerde verimliliğin artışıyla gerekli olan dinamikleri anlatan, geleneksel toplulukçu eğilimlerden öte bireyselliğin yükselişi olarak ifade edebileceğimiz dönemin niteliklerini yansıtmaktadır. Modern parametrelerle karakterize olan bu dönem, önceki dönemlerin sosyolojik yapısını ve alışkanlıklarını yansıtan değerlerle çelişir. Burada değerlerin toplumda tamamen kaybolmasından ziyade belirli dönemlerde belirli değerlere toplumun daha çok yöneldiği görülmektedir. Örneğin özgürlük, eşitlik ya da adalet değerleri neredeyse tarih boyunca insan ilişkilerinde var olmasına rağmen sosyolojik olarak dönemsel karakteristiklerin etkisi ile bu değerlere daha az ya da çok önem verilebilir. Bu değişimlerin izini sürmek bir taraftan mevcut durumla ilgili analizlere veri sağlarken diğer taraftan gelecekle ilgili projeksiyonlara ışık tutmaktadır. Günümüzde kentsel bilinçle ilişkilendirilen temel referans noktaları genellikle demokratik değerleri de hatırlatan katılım, çevrecilik, cinsiyet eşitliği, çoğulculuk, hoşgörü gibi başlıklarda kendisini göstermektedir. Burada söz konusu etki; siyasal ve kültürel olarak demokrasinin, ekonomik olarak ise kapitalizmin yaygınlaşması ile yakından ilgilidir. Bu genel etkilerin mikro düzeyde bireylerin değerler alanına yansıdığı bilinmektedir. Söz konusu yansımalar şüphesiz toplumlara göre farklılıklar gösterir. Bu çalışmada üniversite gençliğinin değerlerini eş zamanlı olmayan fakat aynı ölçme aracıyla ölçen veri setleri üzerinden, değer yönelimlerinde ortaya çıkan niceliksel farklara değinilecektir. Dolayısıyla analize konu olan veriler Schwartz’ın (1992) değer yönelimleri ölçeğinin kullanıldığı, farklı zamanlarda gerçekleştirilmiş 3 üniversite gençliği araştırmasından elde edilmiştir. Burada modern kentsel değerlere ilişkin seçilen ifadeler verilen önem derecelerinin değişimi yıllar açısından analiz edilecektir. Saha verileriyle ilgili değerlendirme yapmadan önce değerlerle ilgili kavramsal arka plana kısaca değinilecektir.

2. Değerler ve Kentsel Değerler

Genel olarak herhangi bir şeyin niceliksel veya niteliksel olarak kıymetli olduğunu anlatan değer kavramı felsefeden sosyolojiye, psikoloji ve teolojiye disiplinler arası kavramlardan birisidir. Bu alanlara dair tanımlamalar birbiriyle tamamen ilişkisiz değildir, nihayetinde değerler insan davranışının arkasında yatan temel dinamiklerin gelenekle, kültürle, ahlakla etkileşim sürecinde nasıl inşa olduğunu görebildiğimiz, bu doğrultuda toplumsal analizlerde bulunabildiğimiz konulardan birisidir. Değerlerin sosyolojik açıdan “değeri” ise iki farklı açıdan değerlendirilebilir. Bunlardan ilki; modernleşmenin bizatihi kendisini gelenekselden moderne dönüşüm olarak idealize ederken batıda başlayıp dünyaya yayılan sürece ilişkin değer dönüşümünü anlatan kuramsal analizlerdir. Diğer eğilim ise değerleri nesnel açıdan ölçülemez görerek sosyolojik araştırma konusu olarak değerlendirmeyen bakış açılarıdır. Özellikle 1930’lu yıllar sonrasında sosyal psikolojik analizlerde değerler konusuna ilginin arttığı ifade edilebilir.(Bkz. Özensel, 2003; Aksan, 2016; Topçuoğlu ve Aksan 2019).

Değerlerle ilgili yaygın spesifik tanımlara bakıldığında; Parsons(1951) değerlerin ahlakla ilişkisine dikkat çekerek onu bir toplumda neyin önemli ve arzu edilir olduğunu tanımlayan, toplumsal kuralları ve bireysel davranışları belirleyen genelleştirilmiş ahlaki ilkeler olarak tanımlar. Rokeach(1973) inanç bağlamına vurgu yaparak değerleri varoluşun nihai halinin veya belirli bir davranış biçiminin tercih edilebilir olduğuna dair kalıcı inançlar şeklinde ifade eder. Bu anlamda toplumsal değerler, toplumların kolektif eylemlerinin nasıl işlediğini ve bireylerin birbirleriyle nasıl ilişki kurduğunu etkileyen yol gösterici ilkeler olarak işlev görür. Güngör(1995) değer kavramını bir insanın bir şeye olan arzusu, isteği veya yönelimi sonucu ortaya çıkan anlam olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama değerlerin insan zihninde doğrudan nesnel bir karşılı olmanın ötesinde bireylerin ona atfettiği anlam ve yönelime göre şekil aldığını vurgulamaktadır. Fichter(2006) ise değerleri kültüre ve topluma anlam kazandıran ölçütler olarak bir toplumda neyin önemli ve arzu edilir olduğunu tanımlayan, toplumsal normları ve bireysel davranışları etkileyen genelleştirilmiş ahlaki ilkeleri olma ile nitelemektedir. Bu durumda bahsedilen temel özellikleri sebebiyle toplumsal değerlerin ortaklaşa paylaşılan bir aidiyet duygusu sağlayarak sosyal uyumu yarattığı(Durkheim, 2006; 2013); etik davranışlar ve karar almaya rehberlik ettikleri(Schwartz, 1992), daha makro düzeyde ise mevcut siyaseti, kamu politikaları ve yönetişimi etkileyen (Inglehart, 1997) belirleyici bir kavram olduğu görülmektedir.

Modern kentsel değerler, çoğunlukla endüstrileşme, küreselleşme ve teknolojik yenilik süreçlerine işaret eder. Weber’in (1999, 2017) rasyonalizasyon analizinde dikkat çektiği gibi, kentsel toplumlar sosyal ve ekonomik etkileşimlerde verimliliği, bürokrasiyi ve hesaplanabilirliği öncelikli gören toplumlardır. Bu özellikler, genellikle toplulukçu bağları ve

yerel gelenekleri vurgulayan geleneksel değerlerle çelişir. Farklı bir bakış açısı, sosyolojinin kurucu isimlerinden Durkheim'in (1995) karmaşık yapıdaki kentsel ortamlarda bireyler arasındaki karşılıklı bağımlılık, hoşgörü, çoğulculuk ve işlevsel farklılaşmayı teşvik eden organik dayanışma kavramı ile ilişkilidir. Genellikle kırsal ve daha homojen toplumlardaki ilişkileri ifade etmek amacıyla kullanılan mekanik dayanışmanın aksine organik bağları anlatan modern kentsel değerler, çeşitli sosyal mekânlarda ve ekonomik rollerde gezinme ihtiyacı ve talepleri doğrultusunda şekillenir. Dolayısıyla değerler bireylerin eylemlerini yönlendiren normatif ölçütler olarak, davranışlar ya da karar alma süreçlerini etkileyen kişisel bir rehber olmanın ötesinde toplumsal ilişkiler ve kültürel normlar üzerinde de belirleyici rol oynar.

Günümüze modern yaşamın çok katmanlı yapısı, içerisinde barınan farklı sosyoekonomik grupların, kültürel aidiyetlerin ve yaşam tarzlarının bir araya gelmesini sağlarken bu noktada değerler hem ortaklaşa uzlaşmayı hem de çatışmayı beraberinde getirmektedir. Geleneksel ya da homojen topluluklarda daha belirgin olan ortak değerler, kentsel bağlamda bireysellik ve çeşitlilik gibi dinamiklerle değişime uğrayarak yeni anlamlar ve işlevler kazanmıştır (Sennet 1977). Değerler toplumsal kontrol mekanizmaları ile sosyal grupların aidiyet hissi arasında bir nevi köprü görevi gördüğü için kentsel alanlarda düzenliliğin tesisinde de etkilidir. Bu noktada kentsel mekanlar toplumsal yaşamın çeşitliliğini ve karmaşıklığını yansıtarak, bireylerin sosyal rolleri, kültürel aidiyetleri ve normatif değerlerinin görünür hale geldiği, aynı zamanda da yeniden inşa edildiği bir nevi etkileşim sahnesi olarak düşünülebilir. (Harvey, 1989; Castells, 1996). Bu durum mekân ile etkileşimde değer sistemlerini inceleme ihtiyacını arttırmaktadır.

Değerler konusunda dünyada ve Türkiye'de birçok çalışma gerçekleştirilmiştir. Özellikle Türkiye örnekleri açısından değerlendirdiğimizde farklı ölçme araçlarının kullanıldığı birçok çalışma bulunmaktadır. Çalışmalar her ne kadar genel çıkarımlara izin verse de tutarlı ve öngörü projeksiyonu sunabilen karşılaştırmalı analizlerin yapılabilmesi için dönemsel olarak tekrarlanan, aynı ölçme araçlarının kullanıldığı çalışmaların gerçekleştirilmesi bu çerçevede önem kazanmaktadır. Nitekim batı literatüründe bu eksenle araştırma dizisi bulunan çalışmalar ölçeklendirme çalışmaları olarak değerler konusunda spesifik farklara ya da evrensel sayılabilecek durumlara dikkat çeken yıllar içerisinde geliştirilmiş versiyonları ile tekrarlanan ve bir takım tutarlı gelişimsel analizler ve kavramsallaştırma yapmayı mümkün kılan bir arka plana sahip iken (Örn. Alport, Vernon ve Lindzey, 1960; Rokeach, 1973; Inglehart, 1977, 1990, Schwartz 1990, 2011) ülkemizde gerçekleştirilen çalışmalarda aynı devamlılığın sürdürülemediği görülmektedir. Yapılan kıymetli ilk çalışmalar (Bkz. Kağıtçıbaşı, 1972; Ergüder ve Ark. 1991; Güngör, 1993, 1994; Aydın, 2003; Gökçe, 1994; Topçuoğlu 1999) birbirinden bağımsız ölçme araçlarının kullanıldığı ancak genel bir kanaat oluşturan çalışmalardır. Burada ortaklaşan kanaat, aşınmaya başlayan geleneksel değerler ve Türkiye'ye özgülikle değerlendirilen modern değerlerle geleneksel değerlerin görece uyumlu ilişkisidir. 2000'li yıllar sonrasında konuyu farklı şekillerde ele alan değer araştırmalarının sayısı artarken buradaki etkinin toplumun ekonomik, siyasal, kültürel, teknolojik açıdan yaşadığı değişimlerden; değişimin artan hızından ve bu durumla ilişkide kuşaklar açısından gösterdiği farklılıklardan kaynaklandığını düşünebiliriz. Literatürde Türkiye için analize imkan sunan en güncel çalışmalardan birisi Inglehart'ın uzun yıllardır yürüttüğü Dünya Değerler Araştırmasının 7. Dalgasıdır. Bu araştırmanın veri setinden elde edilen Türkiye analizlerine göre temelde muhafazakâr ve geleneksel kodlara sahip toplumun yavaş yavaş bireysel ve liberal değerlere yöneldiği görülmüştür. Alternatif yaşam tarzlarına karşı halen büyük ölçüde tabu olarak görülen konular olsa da, genel olarak olumsuz bakış açılarının gittikçe azaldığı diğer bulgular arasındadır. Bu durum toplumun daha çoğulcu bir yapıya aşinalık göstermeye başladığı şeklinde yorumlanmıştır. Hoşgörü ve farklılıklara saygı konusunda dönüşüme açık olduğu ve bu konuda ivme kaydettiği ifade edilen Türkiye için yapılan değerlendirmelerde geleneksel yapının devam ettiği de vurgulanmaktadır (Örmeci, 2020). Gençlik ile ilgili en güncel çalışma ise KONDA'nın 2024 yılı tarihli gençliğin değerleri araştırmasıdır. Bu çalışmada ise kent ve gençlik ilişkisinde çarpıcı bulgulardan birisi toplumun ve gençliğin değişiminin metropollerden başladığıdır. Çalışmada gençlerin kentsel pratikleri anlatan toplumsal değerlere daha çok önem verdiği, bu açıdan dürüstlük, eşitlik, insan haklarını savunmak değerlerinin öne çıktığı belirtilirken misafirperverlik, gelenekselcilik, yerellik-millilik gibi daha muhafazakâr ve geleneksel değerlere daha az önem verildiği ifade edilmektedir. En önemli görülen değerler içerisinde dürüstlük Türkiye ortalamasının altında kalırken eşitlikçilik ve insan haklarına saygı değerleri Türkiye ortalamasının üstünde veriye sahiptir. Türkiye geneli ile kıyaslandığında hoşgörü, tolerans, çalışkanlık ve bireysellik gibi belirli açılardan kentsel hayata dair ihtiyaçları ve şartları çok daha fazla ilgilendiren değerlere önem verilmesi dikkate değer görülmektedir (KONDA, 2024).

3. Yöntem

Bu çalışmanın araştırma kısmı; farklı zamanlarda aynı ölçme aracı ile gerçekleştirilen üç niceliksel gençlik araştırması verilerinden yola çıkılarak oluşan nihai tablo çerçevesinde, yıllar bazında önem derecesine göre kentsel hayatı belirli yönleriyle ilgilendiren değer yönelimleri skorların analizini içermektedir. Üç araştırmanın ortak yönü evren, örneklem ve araştırma sorularıdır. Her bir çalışmada Schwartz'ın (1992) 57 değer yönelimi ifadesinden oluşan, katılımcıların kendi değer yönelimlerini 7'li derece ile değerlendirmelerinin istendiği ölçek kullanılmıştır. Sistematiik araştırmalar neticesinde ortaya çıkan bu değer yönelimi ifadeleri ve gruplamalar özetle bireyleri, kültürel grupları, toplumları karakterize etmek, zaman içerisindeki değişimi izlemek ve davranış ve tutumların motivasyonel temellerini açıklamada kullanılmaktadır. Bu çalışmada ölçek maddelerinin tümünden ziyade belirli araştırmalarda elde edilen kentsel değerlerle ilişkili ifadeler seçilerek yıllar içerisindeki farklılıklar yorumlanacaktır.

Bu çalışmada veriler nicel araştırma teknikleri ile elde edilmiştir. Verilerinden yararlanılacak olan ilk araştırma Topçuoğlu'nun 1999 yılında gerçekleştirdiği üniversite gençliğinin değerleri konulu çalışmadır. Bahsedilen çalışma Ankara-Konya örneğinde 310 üniversite genci ile gerçekleştirilmiştir. İkinci araştırma Topçuoğlu ve Aksan tarafından 2019'da, Konya örneğinde 927 üniversite gencinin katıldığı araştırmadır. Üçüncü araştırma ise 2024 yılında 1058 genç

üniversite öğrencisinin verilerinin kullanıldığı Konya ilinde gerçekleştirilmiş araştırmadır. Her bir çalışmada cinsiyet ve fakülte kotası üzerinden katılımcılar tesadüfi ve olasılığa dayalı olmayan örnekleme türlerinden kolayda örnekleme ile seçilmiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi üç araştırmada da demografik bilgiler ve değer yönelimleri ölçeği dahilinde aynı ölçme araçları kullanılmış ve birtakım betimleyici sonuçlara ulaşılmıştır.¹ Dolayısıyla bu çalışmada üniversite gençliğinin değer yönelimleri farklı zaman aralıklarında elde edilmiş veri setleri, ölçekte kentsel değerlerle ilişkili 20 değer yönelimi ifadesine katılımcıların verdikleri puanlar üst ve alt skorlar açısından değerlendirilecektir.

4. Demografik veriler

Demografik sorulara verilen cevapları her üç araştırma için ayrı ayrı değerlendirdiğimizde; 99 yılındaki çalışmada(Topçuoğlu, 1999) %46 kadın, %54 erkek katılımcının yaş ortalamaları 21,44'tür(ss.2,06), Katılım yoğunluğuna göre sırasıyla beşeri bilimler, fen ve mühendislik fakülteleri, iktisadi ve idari bilimler, veterinerlik ziraat, hukuk ve iletişim fakültelerinde öğrenim gören gençlerin %70'ten fazlası hayatının büyük kısmını şehir veya büyükşehirde geçirdiğini ifade etmiştir. 99 yılı profilinde gençlerin çoğunlukla çekirdek ailelere sahip oldukları gözlenirken bu oranın yüksek oluşunun nedeni o dönem için örneklemin seçtiği üniversiteleri yansıtan sosyoekonomik ve sosyokültürel yapıdan kaynaklandığı düşünülebilir. Aynı zamanda çalışmada "yapısal olarak çekirdekliğin işlevsel olarak geniş aileyi barındırdığı", nine dede gibi ailenin kendisine bakamayan yaşlılarının bulunduğu ifade edilmiştir.(Topçuoğlu, 1999, s. 35). Kardeş sayıları ortalama 3,21'dir (ss.1,58). Genel olarak anneler babalara göre daha düşük eğitilmiş görünürken lise üstü eğitim düzeyinde annelerin oranı yüksektir. İkinci araştırmada (Topçuoğlu ve Aksan, 2019) katılımcı 927 üniversite öğrencinin demografik verileri değerlendirildiğinde benzer cinsiyet ve fakülte dağılımının yanında mimarlık, tıp, diş hekimliği, güzel sanatlar edebiyat fakültelerinde okuyan gençler de araştırmaya dâhil edilmiştir. Çoğunlukla tipki profili çizen gençlerin ebeveynlerinin eğitim düzeyinin arttığı ancak anne eğitim düzeyinde ilkököl mezunu olma oranının benzeştiği görülmektedir. 21 yaş ve 3 kardeş ortalaması neredeyse 20 yıllık verilerde de benzeşmektedir(Topçuoğlu ve Aksan 2019, s. 2256). 2024 yılında gerçekleştirilen son çalışmada ise benzer yaş, cinsiyet fakülte ve sınıf dağılımlarıyla kardeş sayısının benzeştiği görülmektedir. Ancak kardeş sayısında standart sapmanın yıllar içerisinde gittikçe azalmasının, ülkemizde doğum oranlarının azalması (Bkz. TÜİK, Doğum Oranı İstatistikleri, 2023) verisiyle örtüştüğü düşünülebilir. Yine son araştırmada üniversite gençliğinin çoğunlukla hayatlarının uzun sürelerini büyükşehirlerde geçirdiği görülmüştür.

5. Bulgular / Results

Literatürde değerlerin kır kent ayrımında gittikçe polarize olduğu ifade edilmektedir. Özellikle kentsel değerler olarak liberal değerlerin önem kazandığı, muhafazakar değerlerin giderek daha az önemli hale geldiği bu görüşleri temellendirir. Bu durum dönemsel olarak spesifik sosyopolitik olaylardan etkilenebilse de günümüz kentler karakteristik olarak refahın ve özgürlüğün yansıdığı mekanlardır. Özellikle 1960'lar sonrası sosyal hareketlerin eşit haklar meselesi üzerinden dünyaya yayılmasıyla daha özgürlükçü ve bireyci değerlerin ön plana çıktığı görülmektedir(Bkz. Çaha, 2000; 2020; Baumann, 2006). Örneğin cinsiyet eşitliğine destek, etnik kültürel, dini ayrımcılıkların önlenmesi gibi kolektif reflekslerin beslendiği mekânlar kentler olurken kentsel profilde daha özgürlükçü, eşitlikçi, sosyal adaleti ve çevre haklarını savunan hoşgörülü değerlere yöneldiğini düşünmek tutarlı görünmektedir. Bu bahsedilen değerler aynı zamanda temel demokratik prensipleri de içererek kent-siyaset-toplum ilişkisini görebildiğimiz farklı bir alandır. İlerici değerler olarak da ifade edilen bu yapıda etnik, kültürel, cinsel farklılıklara yönelik daha fazla tolerans ve kişinin yaşamak istediği yaşam türü ile ilgili bireysel tercihlerle bağlantılı değerleri anlatılmaktadır (Inglehart, 1997). Luca ve arkadaşları (2023) bu alanda sayıca az araştırmalardan birisi olarak, kırk kent ayrımındaki değerler konulu, 66 ülke için ilerici değerler açısından analiz ettikleri araştırmalarında aile değerleri, cinsiyet eşitliği ve göç tutumları açısından spesifik örnekler bulunsun da, araştırmacılar kent sakinlerinin ilerici değerlere sahip olma oranlarının yüksek olduğunu bulgulararak kentlerin sosyal değişimin katalizörü olduğu sonucunu doğrulamışlardır. Bu çerçevede daha çok modern kentsel değerlere dair bir çıkarım yapıldığında; eşitlik, adalet, demokrasi, özgürlük, hoşgörü, çoğulculuk, bireysellik, özerklik ve sorumluluk, sosyal olarak bağlantılılık, topluluk katılımı gibi başlıklar ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada yukarıda yöntem kısmında bahsedilen araştırmalarda kullanılan değer yönelimleri ölçeği içerisinde, modern kentsel değerlerle ilişki kurulabilecek değer yönelimi ifadelerinin yıllar içerisindeki değişimi Tablo 1'de gösterilmiştir.

43

¹İlk araştırmanın verileri araştırmacının yayınladığı şekilde kullanılmıştır. Dolayısıyla asıl çalışmada (Topçuoğlu, 1999) veriler yüzdelik olarak gösterilmiş olduğu için bu çalışmada Tablo 1 de gösterilen demografik dağılıma bahsedilen özgün haliyle yansıtılmıştır. Diğer yıllara dair veriler ham datalardan elde edilmiştir. İlk iki araştırma ile ilgili detaylı bilgi ve analizler için bkz. Abdullah Topçuoğlu, Üniversite Gençliğinin Değerleri, Çizgi Kitapevi, Konya, 1999, Abdullah Topçuoğlu ve Gamze Aksan, Üniversite Gençliğinin Değerleri: 20 Yıl Sonra Ne Değişti?, OPUS International Journal of Society Researches, 11(18), 2241-2274.

Tablo 1: Yıllara göre değer yönelimi ortalamaları

Değer yönelimleri ifadeleri	1999 Topçuoğlu N:310		2019 Topçuoğlu ve Aksan N:927		2024 N:1057	
	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.
En az 1- En çok 7						
Ait olma hissi	5,06	2,05	6,01	1,46	5,98	1,36
Bağımsız olmak	6,15	1,36	6,17	1,21	5,75	1,34
Hoşgörülü olmak	6,25	1,12	6,35	1,12	5,96	1,29
Barış içinde bir dünya	6,36	1,38	6,43	1,19	5,96	1,48
Çevreci olmak	5,52	1,70	5,92	1,36	5,41	1,52
Doğayla birlik (doğa ile uyum içinde olmak)	5,52	1,59	5,72	1,40	5,20	1,57
Dürüst olmak	6,57	0,99	6,44	1,02	6,14	1,20
Eşitlik	5,98	1,60	6,22	1,25	5,86	1,44
Geniş görüşlü olmak	6,10	1,36	5,81	1,44	5,40	1,49
Güzelliklerle dolu bir dünya	5,82	1,68	6,08	1,36	5,73	1,44
Heyecan verici bir yaşam	5,14	1,82	5,72	1,42	5,52	1,49
Kendi yönünü belirleyebilmek	6,44	1,05	6,13	1,16	5,95	1,26
Kontrol gücü (kişinin yaşamını kendinin kontrol etmesi)	6,25	1,30	6,21	1,13	5,92	1,34
Özgürlük	6,41	1,17	6,27	1,13	6,02	1,27
Refah içinde bir hayat	5,77	1,60	6,30	1,10	6,13	1,18
Sorumluluk sahibi olmak	6,29	1,20	6,30	1,10	6,09	1,24
Sosyal adalet	6,40	1,17	6,32	1,09	6,00	1,29
Sosyal düzen (toplumun istikrarlı yapısı)	6,20	1,36	6,23	1,11	5,86	1,33
Ulusal güvenlik	5,95	1,80	6,45	1,01	6,14	1,29
Yardıms severlik	6,27	1,17	6,30	1,09	5,94	1,28

44

Tablo 1’de modern kentsel değerler çerçevesinde değer yönelimi ifadeleri ortalama puanları gösterilmektedir. 20 yıl ve 25 yıllık periyodları gösteren ortalama puanları değerlendirdiğimizde 99 yılına ait üniversite gençliği verilerinde en yüksek ortalama puan ile önemli görülen “dürüst olmak” (6,57 ort.), “kendi yönünü belirleyebilmek”(6,44 ort.), “özgürlük” (6,41 ort.), “sosyal adalet” (6,40 ort.) ve “barış içinde bir dünya” (6,36 ort.) değer yönelimleri olmuştur. Bu grupta en düşük değer yönelimleri ise “ait olma hissi”, “heyecan verici bir yaşam”, “çevreci olmak” ve “doğa ile birlik” ifadeleridir. 2019 tarihli araştırmada ise öne çıkan ilk beş değer yönelimi ifadesi çok yakın skorlarla “ulusal güvenlik” (6,45 ort.), “dürüst olmak” (6,44 ort.), “barış içinde bir dünya” (6,43 ort.), “hoşgörülü olmak” (6,35 ort.) ve “sosyal adalet” (6,32 ort.) değerleridir. “Heyecan verici bir yaşam”, “doğa ile birlik”, “geniş görüşlü olmak” ve “çevreci olmak” ifadeleri sıralamada daha az değerli görülen ifadeler olmuştur. İlk araştırmadan 25 yıl sonraki veriler ise “ulusal güvenlik” (6,14 ort.), “dürüst olmak” (6,14 ort.), “refah içinde bir hayat” (6,13 ort.), “sorumluluk sahibi olmak” (6,09 ort.) ve “özgürlük” (6,02 ort.) değeridir. “Doğa ile birlik”, “geniş görüşlü olmak”, “çevreci olmak”, “heyecan verici bir yaşam”, “bağımsız olmak” ifadelerine ise bu grupta daha düşük düzeyde önem verildiği görülmektedir.

Değerlerin kendi içinde yıllara göre artış azalış ivmesini değerlendirdiğimizde ise; “dürüst olma” değerinin yıllar içinde önem derecesinin az düzeyde olsa da azaldığı görülmektedir. Aynı durum “geniş görüşlü olmak”, “kendi yönünü belirleyebilmek”, “kontrol gücü”, “özgürlük”, “sosyal adalet”, ifadesi için de geçerlidir. Üniversite gençliğinin yıllar içerisinde ait olma hissi ve ulusal güvenlik ifadelerini önemli görme düzeyleri yükselmiş görünse de refah içinde bir yaşam ifadesinin değeri için durumun daha net olduğu göze çarpmaktadır.

6. Sonuç

Kentleşme süreci, bireylerin özgürlük, eşitlik, hoşgörü ve çevresel duyarlılık gibi demokratik değerlere yönelimlerini artıran veya dönemin sosyoekonomik koşullarına bağlı olarak bu yönelimleri dönüştüren bir etkiye sahiptir. Bu çalışma, modern kentlerde yaşayan bireylerin değer yönelimindeki değişimi üniversite gençliği örnekleminde analiz ederek, toplumsal dinamiklerin değer algıları üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamıştı. Değerlerin zaman içindeki dönüşümünü ele alan bulgular, kentleşme, modernleşme ve küreselleşme gibi süreçlerin bireylerin önceliklerinde kaymalar yarattığını göstermektedir. Özellikle, bireysel ve toplumsal değerlerin değişimi, dönemin siyasal, ekonomik ve kültürel koşullarıyla doğrudan ilişkilendirilebilir. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, farklı dönemlerde belirli değerlere yönelimin arttığını veya azaldığını göstermektedir. Araştırma sonuçları 1999 yılında üniversite gençliği için dürüstlük, özgürlük, kendi yönünü belirleyebilme ve sosyal adalet gibi bireysel ve etik değerlere verilen önemin yüksek

olduğunu gösterirken; 2019 ve 2024 yıllarında ulusal güvenlik, refah içinde bir yaşam ve sorumluluk sahibi olma gibi daha yararlı ve kolektif yönelimlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu eğilimler, bireylerin içinde bulundukları toplumsal ve siyasal koşullarla değerlendirilebilir. Fakat bu durumla ilgili daha kesin çıkarımlar yapabilmenin koşullarının konu özelinde odaklanılan ve ilişkiler kurulan geniş kapsamlı çalışmalara bağlı olduğunu belirtmek gerekir. Tüm dünyadaki liberalleşme ve demokratikleşme eğilimlerine paralel olarak aslında 25 yılı kapsayan süreçte toplumun demokratik değerlere yönelik eğiliminin yükseldiğini görebilsek de yapılan çalışmada; ilk sıraya oturan ulusal güvenlik meselesinin, gerek komplo teorileri gerek pratik ölçekte dünyada belirgin hale savaş ve göç konjonktürü çerçevesinde anlaşılması muhtemel görünmektedir. Burada, daha çok modern kentsel değerlere dair literatür çerçevesinde seçilen ifadelerin dışında, her iki çalışmada da Schwartz'ın(1992) değer yönelimleri ölçek ifadelerinden birisi olan "ailenin güvenliği", tüm ifadeler içerisinde en yüksek ortalamaya sahiptir. Bu durumu önceki çalışmada (Bkz. Topcuoğlu ve Aksan, 2019, 2022) artan boşanma oranları ve bozulan aile yapıları dolayısıyla anlamlandırmaya çalışmıştık. Mevcut veri, sonrasında bu çalışmanın yazarı tarafından henüz yayınlanmamış aile değerleri araştırması² ile de desteklenerek (1-7 puan aralığında 6,81 ort.) gerçekte vurgulanması gereken bir durumu açığa çıkardı. Analitik yorum yapabilmenin imkanı her ne kadar ayrıntılı araştırmalarla mümkün görünse de ailenin güvenliği ve ulusal güvenlik ifadelerinin 20 yıl sonra artan önem düzeyi ortaklaşan bir "güvenlik" temasına işaret ederek konuyu önemli bir noktaya taşıyor. Bu durum bireylerin mekânsal ilişkileri açısından da anlamlı görülebilir, ortak kamusal mekanlar için beklenti, talep ve isteklerinde önem kazanmaya başlayan dinamikleri anlatabilir. Öte yandan, ulusal güvenliğin yanında ait olma hissinin yıllar içerisinde üniversite gençliği için artan önemi, küresel ve yerel ölçekte yaşanan ekonomik ve politik durumlarla ilişkilendirilebilir. Doğa ile birlik, çevreci olmak ve heyecan verici bir yaşam gibi değerlerin görece daha az önemsenmesi, bireysel önceliklerin değiştiğini ve pragmatik kaygıların ön plana çıktığını düşündürmektedir.

Sonuç olarak, bireylerin değer yönelimleri durağan olmaktan uzak, toplumsal değişim ve dönemsel dinamikler doğrultusunda sürekli dönüşen bir yapı göstermektedir. Bu açıdan, modern kentlerde bireylerin tercihlerinde ve önceliklerinde meydana gelen değişimlerin izlenmesi, toplumsal eğilimlerin geleceğe ilişkin projeksiyonlarının anlaşılması açısından önemli bir veri kaynağıdır. Bu çalışmaya konu olan gençliğin değerleri araştırma bulguları, değerler üzerine yapılan akademik tartışma çerçevesini genişletmenin ötesinde, kentleşme, mekânsal düzenlemeler ve toplumsal dönüşüm süreçlerini anlamaya yönelik yeni araştırmalara da zemin hazırlayabilir. Bahsedilen değişimlerin ve farklılıkların izlenmesi, kentsel bilinç ve toplumsal değerlerin gelecekte göstereceği eğilimler üzerine daha kapsamlı değerlendirmeler yapılmasını mümkün hale getirecektir.

Kaynaklar / References

- Aksan, G. (2016). Max Weber ve Değerler Sosyolojisi: Bir Metodolojik İkilemin Düşündürdükleri, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 35, 427-446.
- Allport, C. W., Vernon, P. E. ve Lindzey, G. (1960). A Study of Values. Boston: Houghton Mifflin.
- Baumann, G. (2006). Çokkültürlülük Bilmececi: Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek. Dost.
- Castells, M. (1996). The Rise of the Network Society. Blackwell.
- Çaha, Ö. (2000). Aşkın Devletten Sivil Topluma, Gendaş Kültür.
- Çaha, Ö. (2020). Yeni Medya ve Değişen Toplumsal Hareketler. Bilişim Teknolojileri ve İletişim: Birey ve Toplum Güvenliği içinde (215-228). Türkiye Bilimler Akademisi.
- Durkheim, E. (1995). The Elementary Forms of Religious Life. Free Press.
- Durkheim, E. (2006). Toplumsal İşbölümü (çev. Ö. Ozankaya). Cem
- Durkheim, E. (2013). İntihar (Çev.Z. İlkelen,). Pozitif.
- Fichter, J. (2006). Sosyoloji Nedir?,(çev: Prof. Dr. Nilgün Çelebi), Anı.
- Gökçe, O. (1994). Türk gençliğinin sosyal ve ahlaki değerleri. Ata Dergisi, Konya: S.Ü. Yayınları.
- Güngör, E. (1993). Değerler Psikolojisi. Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları.
- Güngör, E. (1995). Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik. Ötüken.
- Harvey, D. (1989). The Condition of Postmodernity. Wiley-Blackwell.
- Inglehart, R. F. (1977). The silent revolution: Changing values and political styles among Western publics. Princeton University Press.
- Inglehart, R. (1990). Political value orientations. Continuities in political action, a longitudinal study of political orientations in three western democracies, p. 67-102. Change in 43 Societies. Princeton University Press.

² Konu ile ilgilenen araştırmacılar için yayın sürecindeki çalışma "Değerlerin Kök Dinamiklerle İlişkisi: Aile Değerleri Üzerine bir Araştırma" başlığını taşımaktadır.

- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton University Press.
- KONDA (2024). Toplumsal Değerler ve Gençlik Araştırma Raporu <https://konda.com.tr/rapor/187/toplumsal-degerler-ve-genclik-arastirma-raporu> Erişim: 18.02.2024.
- Luca, D., Terrero-Davila, J., Stein, J., & Lee, N. (2023). Progressive cities: Urban–rural polarisation of social values and economic development around the world. *Urban Studies*, 60(12), 2329-2350. <https://doi.org/10.1177/00420980221148388>
- Örmeci, Ozan(2020). Dünya Değerler Araştırması 7. Dalga Veri Setindeki Türkiye Bulguları, https://politikaakademisi.org/2020/08/02/dunya-degerler-arastirmasi-7-veri-setindeki-turkiye-bulgulari/?utm_source Erişim: 18.02.2025.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer, Değerler Eğitimi Dergisi. 1 (3), s. 217-239.
- Parsons, T. (1951). *The Social System*. Free Press.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. Free Press.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65.
- Sennett, R. (1977). *The Fall of Public Man*. Alfred A. Knopf.
- Topçuoğlu, A., & Aksan, G. (2019). Üniversite Gençliğinin Değerleri: 20 Yıl Sonra Ne Değişti?. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 2241-2274.
- Topçuoğlu, A., & Aksan, G. (2022). Değerler ve Gençlik. *Değer Çalışmaları II*, 109.
- Weber, M. (1999). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (Çev. Zeynep Gürata). Ayraç.
- Weber, M. (2017). *Sosyal bilimler Metodolojisi* (Çev. VS Öğütle). Küre Yayınları.